

людяності. Воєнні злочини виступають серйозними порушеннями законів і звичаїв війни. Зауважимо, що, порівняно з військовими злочинами, воєнні злочини можуть бути скоєні виключно за умов збройного конфлікту, а військові злочини можуть бути скоєні також під час проходження військової служби. Водночас суб'єктами військових злочинів є військовослужбовці, натомість за воєнні злочини несе відповідальність вище військово-політичне керівництво держави, відповідно, таке керівництво має бути підсудне Міжнародному кримінальному суду [1]. В Розділі XX Кримінального кодексу України у ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» такими порушеннями законів і звичаїв війни визначаються жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій» [3].

1. Збройна І. Чим воєнні злочини відрізняються від військових. *Детектор медіа*. URL : <https://cs.detector.media/blogs/texts/184774/2022-03-15-chym-voienni-zlochyny-vidriznyayutsya-vid-viyskovykh/>.
2. Коваль Д. О. Становлення міжнародно-правового захисту культурних цінностей у зв'язку з збройним конфліктом: від Віденського конгресу 1815 р. до Гаазьких конвенцій 1899 р. *Митна справа*. 2011. № 1 (73). С. 35–42.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Репецкий В. М., Лисик В. М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. *Альманах міжнародного права*. 2009. Вип. 1. С. 120–125.
5. Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
6. Instructions for the government of the armies of the United States, in the field. New York : D. Van Nostrand, 1863. *Internet Archive*. URL : <https://archive.org/details/governarmies00unitrich/page/4/mode/2up>.

УДК 343.541

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/555-558

Сергій ШЕВЧЕНКО

заступник директора ННІ заочного навчання та підвищення кваліфікації Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ДОСВІД ГРУЗІЇ В ЧАСТИНІ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

24 лютого 2022 р. назавжди закарбується у світовій історії як день, коли держава-терорист кинула виклик сучасному демократичному світу та розгорнула широкомасштабну війну проти України. Російський агресор, прагнучи здійснити бліцкриг та захопити всю територію нашої Батьківщини, роками готувався до потужного удару, накопичуючи війська та техніку біля наших кордонів, розгортаючи широку розвідницьку мережу, створюючи масштабний пропагандистський продукт [1, с. 823].

Незважаючи на це, російська військово-політична еліта не врахувала один важливий аспект, на якому у своїй книзі колись неодноразово наголошував другий Президент України Л. Кучма: Україна – не росія. У той час як зарубіжні аналітики та експерти сперечалися у своїх прогнозах, через скільки годин паде офіційний Київ, вільний Український народ згуртувався та продемонстрував, що характер і воля, демократичні цінності та жага до життя у вільному європейському суспільстві значно сильніші за російські танки та ракети. Як наслідок, Україна не тільки витримала рашистську навалу, але і здійснила ряд вдалих контрнаступальних кампаній, змусивши ворога у паніці залишати захоплені території під акомпанемент пропагандистських російських гасел «росія тут назавжди».

Героїчні дії наших захисників вже зараз демонструють очевидну для всього світу річ

– російський загарбник буде повністю вигнаний з української землі. Дане питання – лише справа часу. Втім, поки активні бойові дії продовжують розгортатись на теренах України, варто констатувати, що широкомасштабна війна – це фактор, що негативно впливає на динаміку цілого ряду злочинів та кримінальних проступків, серед яких і такий акт протиправної поведінки, як домашнє насильство.

Відповідно до офіційних статистичних даних Офісу Генерального прокурора у 2019 р. на території нашої держави було обліковано 1068 випадків вчинення злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України, у 2020 р. – 2213, у 2021 р. – 2432, у 2022 р. – 1498, у 2023 р. – 2705 [2] (при цьому варто розуміти, що справжня картина ще тривожніша, адже викладені дані не враховують випадки вчинення адміністративних правопорушень, передбачених ст. 173-2 КУпАП (нагадаємо, менш суспільно небезпечні випадки домашнього насильства віднесені законодавцем до адміністративних правопорушень [3, с. 145–146])).

Таким чином, у 2023 р. зафіксована найбільша за останні п'ять років кількість випадків вчинення кримінальних правопорушень у вигляді домашнього насильства. При цьому варто зазначити, що у 2020–2021 рр. на негативну динаміку поширення домашнього насильства впливав інший детермінант – пандемія COVID-19, яка охопила увесь світ та стала причиною введення державами жорстких обмежувальних заходів.

Що стосується першого року широкомасштабної війни, то припускаємо, що зменшення кількості вчинюваних кримінальних правопорушень обумовлено високою латентністю даної групи злочинів та консолідацією суспільства навколо питання опору російським загарбникам (формування у жертви концепції, відповідно до якої акт домашнього насильства щодо неї – зовсім не головна проблема, адже важливо насамперед працювати на перемогу та убезпечити себе та своїх близьких від російських обстрілів).

Окремим фактором, що сприяє латентності домашнього насильства, виступає чинник тимчасової окупації окремих територій України російською федерацією, а також активні бойові дії, що точаться на наших землях. У таких умовах жертви домашнього насильства, які знаходяться у відповідних населених пунктах, априорі не можуть звернутися до правоохоронних органів з приводу повідомлення про факти домашнього насильства.

Рекордна кількість зареєстрованих випадків вчинення домашнього насильства у 2023 р. частково пояснюється складним психоемоційним станом населення через війну (щоденні злочини рашистів та обстріли українських територій не можуть не впливати на психологічне здоров'я українців; накопичення психологічної втоми та переживань) та рядом соціально-економічних проблем (втрата робочих місць через війну, підвищення рівня інфляції, логістичні труднощі).

Таким чином, війна виступає як потужний детермінант названої групи деліктів. Ефективне запобігання цим кримінальним правопорушенням можливе лише за умов наявності якісного законодавства, що регулює суспільні відносини у даній сфері [4, с. 112].

Викладене свідчить про нагальну потребу у модернізації вітчизняної системи протидії та запобігання правопорушенням, пов'язаним із домашнім насильством. У даному питанні важливо врахувати не тільки власний досвід, але і зарубіжний. Робота в останньому напрямі дозволить, по-перше, уникнути ряду помилок, що були допущені іншими державами в частині протидії та запобігання названому суспільному небезпечному діянню та, по-друге, оперативно віднайти «готові успішні моделі» боротьби із даним явищем, елементи яких можна впровадити на вітчизняному рівні.

Розпад СРСР став відправною точкою для самостійного розвитку законодавства (в тому числі й кримінального) країн, що входили до його складу. Більше ніж 30 років минуло з того моменту, тому, звісно, законодавство кожної з них зазнало суттєвих змін. Деякі з таких держав навіть мають схожі проблеми, що й Україна (бойові дії на власній території, іноземна й терористична агресія, поширення сепаратистських настроїв тощо) [5, с. 104].

Розглянемо питання регулювання кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства у Грузії. Саме ця країна у 2008 р. стала першою серед незалежних держав, що раніше входили до складу СРСР, хто відчув на собі наслідки російської інтервенції. Крім того, Грузія також обрала проєвропейський демократичний вектор розвитку (хоча останніми роками динаміка у цьому напрямі суттєво знизилась), який не може не відобразитись у внутрішніх нормативно-правових актах (у тому числі в частині норм, що передбачають кримінальну відповідальність за домашнє насильство).

Перш ніж безпосередньо проаналізувати норми, що передбачають кримінальну відповідальність за домашнє насильство у Грузії, розглянемо систему покарань, закріплену в законі про кримінальну відповідальність названої держави. Відповідно до ст. 40 наразі

передбачені наступні види покарань:

- штраф;
- позбавлення права обіймати певні посади або займатись діяльністю;
- суспільно корисна праця;
- виправні роботи;
- обмеження особи по військовій службі;
- домашній арешт;
- позбавлення волі на певний строк;
- довічне позбавлення волі;
- конфіскація майна;
- обмеження прав, пов'язаних зі зброєю [6].

Отже, чинний КК Грузії передбачає 10 видів покарань (основних та додаткових). Більшість з них є аналогічними тим, що закріплені у ст. 51 КК України, втім, існують певні відмінності. Так, наприклад, КК Грузії не передбачає таких видів покарань, як позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців та арешт. Натомість у цьому документі наявні такі види покарань, як домашній арешт та обмеження прав, пов'язаних зі зброєю, які не включені до переліку покарань за вітчизняним законодавством.

Окремо зауважимо, що до аб'юзера, цілком логічно, не можуть бути застосовані такі основні види покарань, як домашній арешт та штраф.

Як і в Україні, в КК Грузії передбачено кримінальну відповідальність за вчинення домашнього насильства. Ст. 126-1 глави XX «Злочини проти здоров'я» має назву «Насильство у сім'ї» та складається з двох частин. У ч. 1 зазначається:

«1. Насильство одного члена сім'ї щодо іншого члена сім'ї, систематичні образи, шантаж або приниження, що призвели до фізичного болю або страждань та не спричинили наслідки, передбачені у статтях 117, 118 або 120 даного Кодексу,

караються суспільно корисною працею на строк від 80 до 150 годин або позбавленням волі на строк до двох років з обмеженням прав, пов'язаних зі зброєю, або без такого» [6].

Окремо зауважимо, що ст. ст. 117,118,120 КК Грузії передбачають кримінальну відповідальність за вчинення таких злочинів, як умисне заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, умисне заподіяння менш тяжкої шкоди здоров'ю, умисне заподіяння легкої шкоди здоров'ю.

Таким чином, норми ч. 1 ст. 126-1 КК Грузії за своїм змістом доволі схожі з положеннями ст. 126-1 КК України, проте диспозиція вітчизняної норми вбачається більш конкретизованою, що дозволяє зменшити ризики неправильної кваліфікації суспільно небезпечних діянь, які мають ознаки домашнього насильства. Крім того, санкція ст. 126-1 КК України передбачає більш широкий перелік альтернативних видів покарань, що дозволяє судам обрати найбільш справедливе покарання, пропорційне за своєю суворістю ступеню суспільної небезпеки діяння.

У ч. 2 ст. 126-1 КК Грузії передбачено наступне:

«2. Те саме діяння, вчинене:

а) стосовно завідомо неповнолітнього, особи, яка перебуває у безпорадному стані, особи з обмеженими можливостями або жінки, яка перебуває у стані вагітності;

б) у присутності неповнолітнього стосовно члена його родини;

в) стосовно двох або більше осіб;

г) групою осіб;

д) неодноразово, –

карається суспільно корисною працею на строк від 200 до 400 годин або позбавленням волі на строк від 1 до 3 років з обмеженням прав, пов'язаних зі зброєю, або без такого» [6].

Таким чином, на відміну від КК України, чинний закон про кримінальну відповідальність Грузії передбачає кваліфікований склад домашнього насильства. Без сумніву, перелічені ознаки суттєво підвищують ступінь суспільної небезпеки даного діяння, через що, можливо, враховуючи негативну динаміку поширення цього акту деліктної поведінки на території нашої держави, доречно спроектувати відповідну норму до чинного вітчизняного закону про кримінальну відповідальність.

На нашу думку, включення до ст. 126-1 КК України кваліфікованих та, можливо, особливо кваліфікованих складів домашнього насильства здатне підвищити рівень ефективності запобігання даному злочину, адже наявність більш суворих санкцій змусить

аб'юзера двічі подумати, перш ніж вчинити це суспільно небезпечне діяння.

Перспективним напрямом подальших наукових пошуків є дослідження досвіду держав-членів ЄС в частині регулювання кримінальної відповідальності за домашнє насильство.

1. Юнін О. С., Шевченко С. І. Кримінально-правове забезпечення воєнної безпеки України // Military offences and war crimes: background, theory and practice : collective monograph / ed. by V. M. Stratonov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. P. 823–846.

2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

3. Шевченко С. І. Запобігання домашньому насильству як напрям забезпечення внутрішнього безпекового середовища // Organizational and legal fundamentals for the formation of a security environment in Ukraine : scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. P. 144–168.

4. Шаблістий В. В. Удосконалення кримінально-правового забезпечення поліцейської діяльності в Україні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 112–115.

5. Каторкін Р. А. Досвід правового регулювання питання ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу окремих країн пострадянського простору. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2017. № 6 (28). С. 104–107.

6. საქართველოს სსხსლოს სამართლის კოდექსი: საქართველოს კანონი 22.07.1999წ. *საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე*. URL : <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/16426?publication=248>.

УДК 343.3

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/558-559

Роман ШЕСТОПАЛОВ

прокурор відділу нагляду
за додержанням законів регіональним
органом безпеки Дніпропетровської
обласної прокуратури,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА СПЕЦИФІКА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ПРОТИДІ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Під злочинами у сфері національної безпеки, на наш погляд, слід розуміти не лише ті злочини проти основ національної безпеки, що визначені в Розділі I Особливої частини Кримінального Кодексу України, але й інші кримінально карані діяння, які тією чи іншою мірою стосуються чи можуть стосуватися питань захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності й демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз. Зокрема, на наш погляд, це всі ті злочини, підслідність у яких згідно з частиною 2 статті 216 Кримінального процесуального Кодексу України визначена за слідчими органів безпеки.

Додамо, що наша позиція обґрунтовується не лише характером завдань Служби безпеки України як державного органу спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України, закріплених в статті 2 галузевого закону: захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці [1], а й специфікою юридичної техніки щодо правового забезпечення об'єктів кримінально-правової охорони, що закріплюється в різних розділах Особливої частини Кримінального Кодексу України, але при цьому вони перебувають під кримінально-правовою охороною саме Служби безпеки України.

Станом на дату написання цієї наукової роботи до цих злочинів слід віднести кримінальні правопорушення, передбачені конкретними статтями Кримінального Кодексу України, а саме: 109 (дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади), 110 (посягання на територіальну цілісність і